

Udfasning af antibiotika

26. AUGUST 2005 ■ NR. 342 ■ 25. ÅRGANG

ØKOLOGISK JORDBRUG ■ 2. SEKTION

FOTO: KAREN MUNK NIELSEN

Langt de fleste yverbetændelser er milde, og en ellers rask ko kan selv bekæmpe infektionen. Den erfaring har mange af deltagerne i udfasningsprojektet gjort. En halvering af medicinforbruget kommer imidlertid ikke af sig selv. Landmændene har målrettet forbedret køernes forhold både inde og ude.

Økologer vil af med sprøjten

Det er muligt at bruge mindre medicin i malkekvægsbesætninger uden at gå på kompromis med velfærd og sundhed, viser projekt

SUNDHED

AF KAREN MUNK NIELSEN

■ En halvering af medicinforbruget på bare et år - det er det håndfaste resultat af et netop afsluttet projekt om udfasning af antibiotika i økologiske malkekvægsbesætninger.

21 mælkeproducenter, der alle leverer mælk til Thise, har deltaget, og det interessante resultat er nået uden negative konsekvenser for sundhed og velfærd i besætningerne. Det er både landmænd og dyrlæger, der har

fulgt projektet, enige om.

Vejene til halveringen har været vidt forskellige på de forskellige gårde, men fælles er en fokusering på forebyggelsen og på at have sunde dyr. Ser man på den lange liste over tiltag, der er gennemført på bedrifterne, er der da heller ikke megen hokus-pokus at spore. Opskriften lyder i den korte version på større opmærksomhed på dyrene, hygiejne, frisk luft og gode staldforhold og rutiner.

- Alle kan gøre det, landmændene her har gjort, men man skal ikke gøre det blot fordi, man ikke vil bruge antibiotika. Det skal ske i kraft af andre tiltag, vurderer dyrlæge og projektforsker Torben Bennedsgaard, der har fulgt udviklingen i medicinforbruget gennem projektet.

Overflødig medicin

Når det kan lade sig gøre at

skære halvdelen af behandlingerne væk uden, at køerne tilsyneladende får problemer, skyldes det blandt andet, at mange antibiotikabehandlinger i dag er uden effekt.

- Kunsten er at vurdere køerne og finde de rigtige at behandle. Hvis ikke koen bliver syg af en yverbetændelse, behøver man ikke nødvendigvis at behandle, konstaterer Torben Bennedsgaard.

En gruppe af de landmænd, der havde et almindeligt penicillinforbrug, har eksempelvis reduceret det meget kraftigt ved at holde op med at behandle milde yverbetændelser samtidig med, at de har forbedret management og i nogle tilfælde også foretaget tekniske forbedringer i stalden.

Fleere skal med

- Når man ringer efter en dyrlæge, lægger man ansvaret for dyret over på ham.

Det, der er sket i projektet her, er, at landmændene har taget ansvaret for deres køer tilbage. Er der problemer med et dyr, griber de straks ind, men de ringer ikke nødvendigvis efter dyrlægen, siger projektleder Thorkild Nissen, Økologisk Landsforening.

Målet nu er at inspirere endnu flere økologer til at erstatte medicinsprøjten med forebyggende tiltag.

- Vi kontakter nu alle økologiske mælkeproducenter og inviterer dem til at deltage i en såkaldt staldskole om antibiotika. Samtidig vil vi tilbyde interesserede kvægbrugskonsulenter at blive uddannet til at køre en staldskole. Så håber vi, at de to ting kommer til at passe sammen, siger projektleder Thorkild Nissen, der dog ikke tør gætte på, hvor stor interessen vil være.

TEMA

Økologer

slipper sprøjten

21 mælkeproducenter har gennem det seneste år vist, at det er muligt at bruge mindre medicin i deres besætninger. De har deltaget i projektet 'Udfasning af antibiotika', som blev sat i søen i 2004 af Økologisk Landsforening, Danmarks Jordbrugsforskning og Thise Mejeri i fællesskab.

I disse uger gør landmænd, forskere og konsulenter status. Der bliver regnet på tallene, og gode og dårlige erfaringer bliver samlet sammen.

Hvor godt lykkedes projektet? Hvad har landmændene gjort i stedet for at bruge medicin? Påvirker det køernes velfærd og sundhed?

På de følgende sider går vi i dybden med projektets resultater.

Leksikon

■ Antibiotika

▶ Antibiotika er en gruppe lægemidler, som kan bekæmpe bakterier.

▶ Antibiotika bruges til betændelse, der skyldes bakterier.

▶ Forskellige antibiotika virker på forskellige bakterier, og intet antibiotikum virker på alle bakterier.

▶ Det hyppigst anvendte middel i malkekvægsbesætninger er penicillin.

■ Medicin og økologi

Økologireglerne fastslår, at

▶ Det overordnede formål med behandling er at sikre dyrenes velfærd.

▶ Syge dyr skal behandles straks.

▶ Naturmedicin og homøopatiske produkter skal anvendes frem for veterinære lægemidler, forudsat de virker effektivt.

UDFASNING AF ANTIBIOTIKA

Sundhed i top

Sådan gjorde de

Besætningerne i udfasningsprojektet er meget forskellige, og de tiltag, landmændene har gjort for at nedsætte medicinforbruget, er ligeledes vidt forskellige. Her følger nogle af dem.

Staldindretning

- ▶ Dybstrøelse frem for sengebåse
- ▶ Mere lys og luft i stalden
- ▶ Installere spalteskraber
- ▶ Ændre gulvbelægning
- ▶ Ventilator ved malkerobot
- ▶ Ny stald

Rutiner

- ▶ Etablere holddrift
- ▶ Have periode uden kælvninger
- ▶ Tilvænne kalve til græs
- ▶ Fremskynde slættidspunkt
- ▶ Bruge kælvningsboks
- ▶ Vurdere gødning
- ▶ Vurdere halthed
- ▶ Hygiejne omkring goldning
- ▶ Konsekvent/effektiv goldning
- ▶ Mastitiskøer som ammetanter

Fodring

- ▶ Lucernehø i foderrationen
- ▶ Renere drikkevand
- ▶ Mere struktur i foderet
- ▶ Artsrigere græsblandinger
- ▶ Rajgræs i stedet for majs
- ▶ Overdækket halmhæk på græs
- ▶ Vand ud til køer på græs

Malkning

- ▶ Framalkning af enkeltkirtler
- ▶ Koordinerede malkerutiner
- ▶ Pattedyp m. skum før malkning
- ▶ Nyt malkeanlæg
- ▶ Sænket vacuum
- ▶ Tidligere aftagningstidspunkt
- ▶ Én tør klud per ko
- ▶ Vaskemaskine til klude

Kalve

- ▶ Mere luft i stalden
- ▶ Holddrift
- ▶ Hytte til små kvier på græs
- ▶ Kartoffelmel i mælk mod diarree
- ▶ Brug af suttespande
- ▶ Kalvehytter

Husråd og behandlinger

- ▶ Sæbevand til klovbylder
- ▶ Opskrifter på havresuppe og elektrolytblanding

Andet

- ▶ Forbedre drivgange
- ▶ Adgang til vinterfold

Medicinforbruget er halveret, og køerne trives

SUNDHED

AF KAREN MUNK NIELSEN

Langt de fleste yverbetændelser er så milde, at koen selv kan komme sig. Det tager nok blot et par dage mere, end hvis den får en penicillinbehandling.

På samme måde behøver man ikke nødvendigvis tilkalde dyrlægen, hvis efterbyrden ikke er kommet dagen efter kælvning. Et dyrlægeindgreb kan i nogle tilfælde ligefrem volde skade.

Alternativet til medicin er større opmærksomhed hos landmanden og en vilje til at gribe ind - om nødvendigt ved at tilkalde dyrlæge. Opmærksomheden på dyrene har netop været 21 mælkeproducenters vigtigste redskab i det forløbne år, hvor de har halveret medicinforbruget i deres besætninger.

Celletal er faldende

Blandt andet er masticbehandlinger halveret, og celletal er ikke steget på den bekostning. Andelen af køer, der har kronisk forhøjet celletal, er dog gennemsnitligt steget fra 11 til 14 procent, men situationen er meget forskellig fra besætning til besætning, fastslår Torben Benneds-

gaard, der har regnet på resultaterne. Han konkluderer på den baggrund, at der ikke er nogen sammenhæng mellem antibiotikaforbruget og yversundheden.

- De er ikke på vej ud i problemer. Celletallet steg i en periode men er faldet igen her i 2005. Der er lidt flere trepattede køer, men det er på et normalt niveau omkring 10 procent, siger han.

Flere trepattede

Det er hans kollega, dyrlæge og projektforsker Ilka Klaas, der gennem projektet har registreret halte og trepattede køer og køer, der på anden vis havde sundhedsmæssige problemer. Dem har der været meget få af. Hasetrykninger har hun stort set ikke set, halte køer heller ikke, og patteudtrækninger er på et lavt niveau, konstaterer hun.

- Der er lidt flere, der har knuder i yveret. Knuderne betyder, at der har været en mastitis, og at den ikke er helt helbredt. Den kan forsvinde med tiden eller blive permanent, men uanset hvilken behandling, du vælger til en ko, er der en vis succesrate. En ko, der er behandlet med antibiotika, kan også få knuder, oplyser Ilka Klaas.

Thise-leverandører har rekordlavt forbrug

Forbruget af medicin var lavt, før Thise-leverandørerne endnu engang halverede det

Allerede inden 21 Thise-mælkeproducenter målrettet begyndte at fokusere på medicinforbruget, var det lavt, sammenlignet både med andre økologiske besætninger og med konventionelle.

Det viser en opgørelse af data fra 81 økologiske og 71 konventionelle besætninger, som dyrlæge og projektforsker Torben Bennedsgaard tidligere har foretaget og nu sammenholdt med udfasningsprojektets resultater.

Generelt bliver færre køer dyrlægebehandlet i de økologiske stalde end i konventionelle, men hos Thise-leverandørerne er behandlingsindekset ekstremt lavt - også i 2003

før projektstart.

De helt friske tal viser, at hver gang en projektdeltager har behandlet en yverbetændelse med antibiotika, bliver fem køer behandlet i en gennemsnitlig konventionel besætning. Tankcelltallet i de tre besætningsgrupper er derimod ikke signifikant forskelligt men ligger og svinger mellem 260.000 og 280.000.

Få behandlinger

Behandlingsindeks for mastitis. Tabellen viser antallet af behandlinger pr. 100 køer

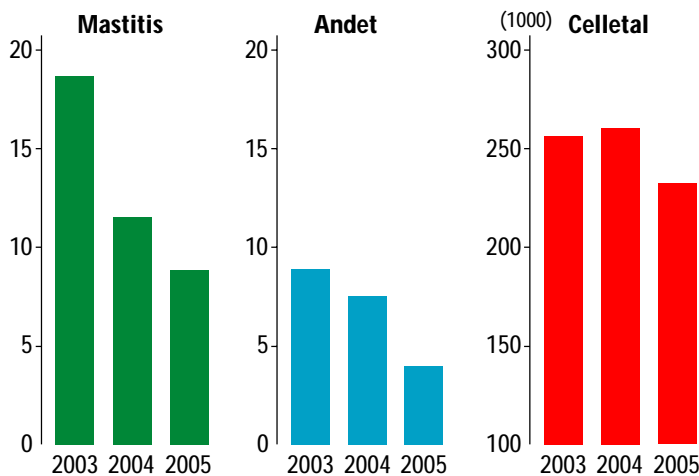
	2003	2004
Thise	18	12
Andre økol.	44	41
Konventionelle	55	54

Trepattet. Når en ko bliver trepattet, stiger ydelsen ofte på de tre mælkeproducerende kirtler. Afgoldning af en enkelt kirtel vurderes at give et ydelsestab på 15 pct.

Medicinforbruget er halveret

Kun halvt så mange køer blev behandlet af dyrlæge efter projektet sammenlignet med året før projektstart. Projektet begyndte i foråret 2004 og sluttede i foråret 2005.

Søjlerne viser behandlingshyppighed, dvs. antal behandlinger pr. år pr. 100 køer. De røde søjler viser, at celletallet er under kontrol, selv om forbruget af antibiotika falder.

Få halter på dybstrøelse

Lemmelidelse i besætningerne er blevet færre gennem projektperioden uanset staldsystem.

	2004	2005
Halte køer, %	6,8	4,2
Dybstrøelse	5,0	3,0
Sengebåse	10,1	6,7

Yverknuder

En af konsekvenserne af at udfase antibiotika i besætningerne har været flere trepattede køer.

	2004	2005
Køer m. gold kirtel, %	8,5	10,5
Køer m. knude i yver, %	7,4	10,7
Assymetrisk yver, %	13,2	22,6

I mejeriets interesse

Det er på ingen måde nogen tilfældighed, at det er leverandører fra Thise Mejeri, der har deltaget i udfasningsprojektet.

Mejeriet har længe ønsket at eksportere mere til USA, hvor økologireglerne er meget stramme, når det gælder brugen af antibiotika. Samtidig har nogle af leverandørerne ikke brugt antibiotika i mange år.

Formanden for Thise-leverandørerne, Jens Christensen, mener ubetinget, det er et mål i sig selv at nedbringe forbruget af medicin.

- Det er noget flot af Karsten Aagaard (veterinærchef i Dansk Kvæg, red.) at sige, at det ikke er et mål i sig selv, når behandlingshyppigheden i kvægbruget ligger oppe omkring 0,6. Det tyder på, man vælger de lette løsninger og be-

handler sig ud af problemerne i stedet for at lave solide systemer, der er gode for køerne, siger Jens Christensen.

Selv om Thiseleverandørerne i dag bruger meget lidt medicin, forventer salgsdirektør Mogens Poulsen ikke, at det slår dørene ind for en større amerikansk eksport. Det ville forudsætte et totalt stop for brugen af antibiotika, og det mener han ikke nødvendigvis vil være etisk forsvarligt. Alligevel er han begejstret for projektet.

- Det handler om velfærd. I øjeblikket differentierer økologien sig fra den konventionelle produktion på afgræsningen. Kan vi komme videre ud ad den tangent på andre områder, kan det næsten ikke være bedre, siger Mogens Poulsen. *kmn*

Resultater - Jeg er med i flere erfagrupper og har været det i flere år, men den hér, den har givet resultater.

Jens Christensen, landmand

UDFASNING AF ANTIBIOTIKA

Køerne kan selv

Der er langt mellem dyrlægebesøgene på Bjørnsholm. Større opmærksomhed på køerne og forbedringer i stalden har gjort dem næsten overflødige

SUNDHED

AF KAREN MUNK NIELSEN

■ - Det var ikke fordi, jeg syntes, vi havde de helt store problemer i besætningen. Det var mere fordi, det lød spændende, at vi gik med. Og så var det en udfordring. Vi kunne jo ikke vide, om det kunne lade sig gøre.

Jens Christensen fortæller gerne om sine erfaringer med at bruge et minimum af medicin i sin besætning. Han er mælkeproducent på Salling og blandt 21 leverandører til Thise Mejeri, som det seneste år har forsøgt at udfase brugen af antibiotika. I en såkaldt staldskole har han med gode kollegers hjælp fået løst flere sundhedsmæssige problemer og fået større tiltro til, at dyrene i mange tilfælde kan klare sig uden medicin.

Dyrlægen er sjælden gæst

Og projektet må siges at være lykkedes. Der opstår en mindre diskussion mellem Jens og hans kone Lene, da de skal forsøge at huske, hvornår de sidst har tilkaldt dyrlæge til et sygt dyr. Var det koen med mælkefeber eller kalven med lungebetændelse? Under alle omstændigheder ligger det måneder tilbage og er svært at huske.

Sådan var det ikke for et år eller to siden, husker Lene.

- Da kom dyrlægen næsten hver uge. Jeg tror, vi brugte omkring 40.000 kr. om året på dyrlæge, fortæller Lene, der ikke mener, det lavere medicinforbrug er gået ud over køernes sundhed.

Jens og Lene Christensen har gennemført udfasningsprojektet sideløbende med, at de har hævet ydelsen med over 1000 kg mælk pr. ko. Det seneste halve år har dyrlægeregningen været 4.000 kr., og en stor del er brugt på afhorning af kalvene.

Efterbyrden kommer selv

- Vi brugte tit dyrlæge til

FOTO: KAREN MUNK NIELSEN

Jens og Lene Christensens køer får stort set ikke antibiotika længere. Dyrlægeregningen er faldet med omkring 30.000 kr., og sideløbende med udfasningen har de hævet mælkeydelsen med mere end 1000 kg.

tilbageholdt efterbyrd, men det er vi holdt op med. Nogle af de andre i gruppen ventede og så tiden an, og deres erfaring var, at den som regel kom af sig selv. Når man hører, at køerne ikke bliver syge af det, tør man også selv prøve, siger Jens Christensen og tilføjer, at det jo heller ikke altid lykkes for dyrlægen at fjerne hele efterbyrden.

At den nye strategi ser ud til at virke, bekræfter sundhedsregistreringerne fra besætningen. Den har ikke ført til et eneste tilfælde af børbetændelse.

På samme måde ser Jens tiden an, hvis en ko får yverbetændelse. Finder han en begyndende yverbetændelse, masserer han, maler grundigt ud, og smører med pebermynteolie. På den måde har han klaret selv alvorlige yverbetændelser.

Løste klovproblemet

Et af de problemer, som Lene og Jens selv havde valgt at sætte på dagsordenen ved staldskolens første besøg på gården, var klov- og benproblemer. En del køer var halte, og der var digital dermatitis og tilfælde af klovbrandbylder i besætningen.

- De andre bemærkede, at spalterne var for beskidte. Det endte med, at vi investerede 80.000 kr. i spalteskabere. Jeg havde da overvejet det i forvejen, men nu var der

en grund til at få det gjort, og det har hjulpet, fortæller Jens Christensen, der også har taget andre af kollegernes løsningsforslag til sig.

Han er i gang med at forbedre køernes drivveje, og inden indbinding er det planen at få fræset riller i spalterne, så køerne kan bevæge sig mere frit.

- Det hjælper, når andre kommer og siger det. Man bliver mere opmærksom på at få det gjort, konstaterer Lene.

Tager ikke længere tid

Jens Christensen mener ikke, det er mere arbejdskrævende at klare problemerne selv end at lade dyrlægen gøre det. Næsten tværtimod, for han slipper for at lukke syge køer fra og lukke dem ud igen efter behandling.

Den lavere dyrlægeregning kommer tydeligvis langt nede i rækken, når Lene og Jens skal opsummere, hvad de har fået ud af projektet. De nævner den slet ikke. Den overskygges af helt andre fordele.

- Det er så dejligt at være fri for penicillin. Det er en daglig fornøjelse ikke at have dyrlæge, og så behøver man ikke gå at være bange for, at man kommer til at malke en behandlet ko med. Selv om de er mærket op med rødt, kan der jo ske fejl, når man har travlt, siger Jens Christensen.

Bjørnsholm

Lene og Jens Christensen driver slægtsgården Bjørnsholm på Salling med mælkeproduktion. Gården blev omlagt til økologisk drift i 1998.

Besætning 90 SDM
Areal 119 ha + 30 ha lejet jord
Ydelse 8.500 kg EKM

■ Bjørnsholms udfasning

Lene og Jens Christensens 90 køer har det seneste år lagt krop til et forsøg på at bruge mindre medicin i besætningen. Forud for projektperioden var besætningens største sundhedsmæssige problem ben og klove.

	Før	Efter
Årskøer	85	91
Udskiftningsprocent	41	34
Slagtet	40	27
Døde	1	3
Ydelse, kg EKM	7.000	8.500
Celletal	253.000	250.000

■ Sundhedsdata seneste 12 mdr., antal behandlinger

	Før	Efter
Yverbetændelse	5	1
Lemmelidelser	11	0
Fordøjelse/stofskifte	2	2
Reprod.lidelser	11	4
Sygdomstilfælde i alt	29	7
Kalvedødelighed		
Dødfødt	4	8
Døde 0-180 dage	5	3
Døde > 180 dage	3	0

UDFASNING AF ANTIBIOTIKA

Alle tal bliver lagt på bordet, når staldskolen er på besøg. Værten bestemmer dagens tema og i sidste ende hvilke af gruppens gode råd, han vil gå videre med.

Kunsten er at holde kæft

I staldskolen er landmændene eksperterne, mens konsulenten holder lav profil

RÅDGIVNING

AF KAREN MUNK NIELSEN

■ En staldskole er ikke en erfa-gruppe. Udadtil kunne den ellers ligne med en konsulent og en gruppe landmænd, der mødes på skift hos hinanden.

Der er flere forskelle, og en af de væsentligste er konsulentens rolle.

- I erfa-gruppen er konsulenten ekspert. Det betyder typisk, at landmændene holder sig tilbage, for tænk, hvis man sagde noget, der var helt ude i hegnet. I staldskolen er landmændene eksperterne, og konsulenten skal holde igen med sin faglige viden. Det er en stor udfordring, forklarer Lone Lisborg, der tidligere har

forsket i ligeværdigt samarbejde mellem eksperter og landmænd.

Hun har nu eget konsulentfirma og skal lede et planlagt kursus for kvægbrugskonsulenter, der måtte være interesserede i at uddanne sig til 'facilitator', som proceskonsulenten i en staldskole kaldes.

- Landmænd og konsulenter er vænnet så meget til ekspertsystemet, at det kan være svært at komme ud af rollerne. Men det kan være nødvendigt, for dels har konsulenter ikke svaret på alt, dels fungerer det bedre, hvis landmændene selv udvikler ideer og viden. Det handler om ejerskab. Når andre fortæller dig, hvad du skal gøre, reagerer du med en vis modstand. Det er alment menneskeligt, forklarer Lone Lisborg.

Effektiv rådgivning

Den situation kender konsulent i Økologisk Landsforening, Thorkild Nissen ud-

FOTO: METTE VAARST

mærket. Han har ofte oplevet, at ting, han og landmanden har aftalt skulle gøres, ikke bliver gjort.

- Jeg er imponeret over, hvor meget landmændene i projektet har fået ført ud i livet. Nogle har bygget stalden

om, én har væltet en væg og sat gardin op, nogle er begyndt at fodre med hø osv., fortæller Thorkild Nissen, der har haft rollen som facilitator i projektets fire staldskoler.

- Landmændene er blevet støttet i at gøre de ting, de må-

ske ville have gjort alligevel, men det bliver mere kvalificeret. Den sparring, de giver hinanden, tager helheden i betragtning. Det er en meget effektiv måde at rådgive på. Jeg har sjældent følt, at jeg har gjort så meget nytte før.

Staldskolen er et effektivt lærested

Staldskoler bæres af et fælles mål, gensidig tillid, og af at man er ligeværdige i en gruppe

RÅDGIVNING

AF METTE VAARST

■ I projektet om udfasning af antibiotika oprettede vi fire staldskoler med de deltagende landmænd.

Ideen til staldskolerne kommer fra Asien og Afrika, hvor de kaldes Farmer Field Schools og udgør en form for uddannelse, mens de bedre kan beskrives som grupperådgivning under danske forhold. En staldskole er en gruppe på

fem-seks landmænd og en facilitator - som i princippet også kan være landmand. Alle medvirkende landmænd har et fælles mål. Formålet med gruppen er at få alle landmænd til at nå dette mål på en måde, der passer til hver enkelt landmand, gård og besætning. Det gør gruppen ved at holde månedlige møder og tale værtsgårdens problemer og succeser igennem.

Det fælles mål

Det fælles mål er bærende i en staldskole og er i høj grad medvirkende til, at den adskiller sig fra en almindelig erfa-gruppe. Derfor gør det ikke noget, at besætningerne i gruppen er forskellige, for målet kan nås på mange forskellige måder og jo flere nuancer, jo mere viden bygger den enkelte deltager op. Vores mål i dette projekt var ud-

FOTO: METTE VAARST

fasning af antibiotika, og alt drejede sig om forbedringer af forholdene i besætningerne. Dette mål udmærkede sig ved at være bredt og rumme mange aspekter af besætningens liv og ved at være radikalt og vidtgående.

Gensidig tillid

Før hvert møde sendes en dagsorden ud med et eller to problemområder, som værten gerne vil have gruppen til at

arbejde med, samt ved første møde på gården en succeshistorie og ved andet møde opfølgning fra sidst. Relevante data fra besætningen sendes med ud. I forbindelse med udfasningsprojektet var det typisk nøgletal for besætningen. Det betyder, at man går dybt i hinandens tal og spørger ind til f.eks. pasning af dyrene. Det kræver først og fremmest tillid. Landmændene var enige om, at de i projektet ikke

Kollegerne kigger forholdene i stalden efter i sømmene og er ikke bange for at sætte fingeren på de ømme punkter hos hinanden.

oplevede det som kritik men som åbning af muligheder for hinanden, og det blev gjort i en god ånd, - alle havde jo samme overordnede mål.

Facilitator i gruppen

Facilitatoren hjælper gruppen med at holde styr på sig selv og sørger for det praktiske omkring aftaler, dagsorden og materiale.

Under mødet styrer facilitatoren diskussionen. Det er vigtigt, at ingen - inklusive facilitatoren selv! - opfatter facilitatoren som konsulent eller leder. Alles erfaringer og vurderinger er lige betydningsfulde. I vores projekt holdt facilitatoren faktisk sig selv ude af de fleste erfaringsudvekslinger.

■ Mette Vaarst er seniorforsker ved Danmarks JordbrugsForskning